

דברים אחדים

בשבח ובהודיה לאדון הכל חי העולמים, הננו מגישים בזה בפני ציבור מבקשי ה' וחובשי ספסלי בית המדרש את הספר "שיעורים במסילת ישרים" כפי שנמסדו מפי מורנו המשגיח הגאון רבי יונתן אבר שליט"א. ספר זה מאגד בקרבנו את הכרך הראשון שיצא לאור בשנת תשפ"ב - עשרים וחמישה שיעורים על ההקדמה ופרק א' בספר "מסילת ישרים" - וכעת יור"ל במהדורה מתוקנת, בתוספת עשרים וארבעה שיעורים חדשים המקיפים בבחינות את יסודות הספר מראשית פרק ב' ועד תום פרק ד'. קיים הבדל מהותי בין הקדמת הרמח"ל ופרק א' במסילת ישרים, בהם עוסקים עשרים וחמישה השיעורים הראשונים בספר זה, לפרקים שבאים לאחר מכן. בעוד שבהקדמה ופרק א' עוסק הרמח"ל בהעמדת היסודות הרעיוניים של עבודת ה', ומתוך כך עסקנו בשיעורים בנושאים הבאים: תכלית הבריאה, תפקיד האדם בעולם, וראיית העולם הזה ומאפייניו כאמצעים וכלים לעבודת ה' - הרי שמכאן ואילך מעתיק הרמח"ל את מסילתו אל "העבודה המעשית". ראשיתה של עבודה זו היא ב'מידת הזהירות', המהווה את השער והמפתח לכל סולם העלייה במדרגות הרוחניות.

כהקדמה למידת הזהירות, הוקדשו ארבעה שיעורים ליסוד המדרגה הראשונה בסולם העבודה של רבי פנחס בן יאיר: "תורה מביאה לידי זהירות". הרמח"ל אינו עוסק בחיבורו זה ביסוד לימוד התורה כמדרגה בפני עצמה, אלא בנקודות קצרות הפרוסות בפרקים שונים על פני הספר, וכן בחיבורו המקביל "סדר הויכוח". הבאנו את דבריו תוך שזירתם עם יסודות ממשנתם של ענקי המוסר וההלכה, רבי ישראל מסלנט זצ"ל וה'חזון איש' זצ"ל, שראו בלימוד התורה את הכלי המרכזי ביותר בעבודת ה' (המעייין ימצא הרחבה יתירה על כך בשיעורים כ"ז-כ"ז ול"ח-ל"ט).

חלקם הארי של השיעורים החדשים מתמקד בפרקי הספר העוסקים ב'מידת הזהירות', ובראשם עבודת 'חשבון הנפש'. עבודה זו מתבארת

על כל פרטיה: מהותו של חשבון הנפש, ההכרח שבו, התועלת העצומה הצפונה בו, וההדרכה המעשית - כיצד לעורכו נכונה. הודגש כי חשבון הנפש אינו רק שלב נוסף בדרך, אלא הוא הכלי הראשון - מבחינה מעשית - ליישומה של עבודת ה' בכל תחומי החיים.

בתוך כך, נתבארו נושאי יסוד מרכזיים: המניעים הפנימיים לעבודת ה' (בהתאמה לדרגתו הרוחנית של כל אדם), דרכי עבודת המוסר המעשית, איזה חלק בתורה מן הראוי ללמוד וכיצד לגשת אליו, גרדי החיוב של לימוד תורה, חילוקי מדרגות בעבודת ה', מושגי עולם הבא, כוח הבחירה, המהות הפנימית של עבודת התשובה ועוד.

תודתנו נתונה לידידנו הרב יוסף ספינר שליט"א, אשר העמיד לרשותנו בחפץ לב את נוסח מהדורתו המדויקת של "מסילת ישרים". חפץ ה' בידו יצלח להגדיל תורה ולהאדירה, וזכות הרבים תעמוד לו ולזרעו עד עולם.

ברגשי הכרת הטוב נברך את מורנו המשגיח שליט"א, אשר בשיעוריו דולה ומשקה אותנו מבארותיהם של ראשונים ואחרונים ורבותינו בעלי המוסר, ומעמידנו על מסילת הישרים. יהי רצון שיזכה להמשיך להרביץ תורה ומוסר מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא, ויראה רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציו יחד עם נוות ביתו הרבנית תליט"א, העומדת לימינו במסירות רבה.

תודה מיוחדת מסורה לבנו הרב אהרון אבר שליט"א, העמל ללא לאות, שלא על מנת לקבל פרס אלא לשם שמים, למען הוצאת כתבי אביו שליט"א לאור עולם בטוב טעם ודעת. ישלם ה' פעלו ותהי משכורתו שלמה. כן נודה לכל המסייעים במלאכת ההגהה והעריכה, שפעלו גם הם במסירות ולשם שמיים למען ייצא דבר מתוקן מתחת ידינו.

וזאת למודעי, כי הדברים נכתבו ונערכו כפי הבנת הכותב, ועל כן כל טעות, שגיאה או חיסרון שימצאו בהם, יש לתלות בי בלבד. אמנם הושקע מאמץ רב כדי שיצאו הדברים מדויקים, מובנים ובהירים, אולם "שגיאות מי יבין", ועל כן אודה מאוד על כל הארה והערה למען נוכל לתקן במהדורות הבאות.

אודה ה' בכל לבב על הזכות הגדולה שזיכני לעסוק בעריכתם והוצאתם לאור של שיחות ושיעורי מורנו המשגיח שליט"א. חובה עלי להודות מקרב לב לרעייתי רבקה שתחי', אשר רק תודות לעזרתה, תמיכתה,

יוזמתה ומסירותה, נתונה בידי האפשרות להתמסר למטרה זו ולשקוד על התורה והעבודה. ייתן ה' ונזכה לעבוד את בוראנו מתוך שמחה ונעימות כל הימים, להמשיך ולהוסיף בזיכוי הרבים, ונהיה אנחנו וצאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה. כאן המקום להודות להורינו היקרים, על אשר גידלנו באהבה ובמסירות אין קץ, ואף היום לא חוסכים כל מאמץ ומשקיעים מאונם ומהונם למעננו. ישלם ה' שכרם ויזכו לרוב נחת מכל יוצאי חלציהם.

זכינו בסייעתא דשמיא, ושיעורים אלו התקבלו בברכה רבה בקרב לומדי בית המדרש. רבים אף העידו כי התגלה בפניהם "אור חדש" בלימוד ובהבנת עבודת המוסר בכלל, ובדרכו הסלולה של הרמח"ל בפרט. תפילתנו ובקשתנו מהשי"ת, שיתקבל ספר זה בחיבה, יתרבה בזכותו הלימוד בספר הקדוש המדריך לעובדי ה' - "מסילת ישרים" ויתחזק העיסוק בעבודת המוסר בכלל.

ונזכה כולנו לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

ישראל מאיר נבון

מכון ישרים דרכי השם'

תוכן העניינים

הקדמה

א. שיעור ראשון.....

הרמח"ל וחיובות ספרו | מטרת כתיבת הספר | למי יועד הספר | לימוד מוסר בימינו | התעלמות ושכחה - פתרון - חזרה והתמדה

ב. שיעור שני.....

הטעות המרכזית בעבודת ה' וסיבתה | השכלה ומוסריות | כיצד נקבע חוקי מוסר בעולם | למדנות במוסר ועבודת ה'

ג. שיעור שלישי.....

החסידות שהתעוותה | לימוד מוסר - ב'שפתיים דולקות' או ב'עיון'? | הנהגת התורה מבוססת על 'דרכי נועם' | ידיעת נושא - רק ע"י לימודו

ד. שיעור רביעי.....

מעלות רוחניות - נמצאות בטבע האדם או לא? | דוגמא למעלות רוחניות טבעיות - כח הפרומקייט וכח אמונה בבורא | עבודה על מעלות רוחניות טבעיות - נדרשת שליטת הדעת | מעלות רוחניות - בכח ולא בפועל

ה. שיעור חמישי.....

דרישת הרמח"ל מעובדי ה': להשקיע זמן בלימוד עיוני של תכלית החיים ודרכי העבודה | תועלת הידיעה - ככלי במלחמת היצר | עבודת ה' ולימוד תורה - מהו התפקיד העיקרי ומי קודם | לימוד הלכה

ו. שיעור שישי.....

הגורם למיעוט יראת שמים - חיבור להבל העולמי | יראת שמים וחכמת התורה - מי קודם? | דרך לפתח אהבת ה' - התבוננות | השכל והמידות - צריכות השקעה ותיקון

שיעור שביעי..... **נב**

גמילות חסדים - ברוחניות | השפעה על אחרים ללימוד מוסר - הזכות והתועלת | המעלות העצומות של זיכוי הרבים ברוחניות - דברי הזוהר הקדוש

שיעור שמיני..... **סא**

חובת הלימוד של 'חכמת יראת שמים' | יראת שמים - החכמה הבלעדית? | יראת שמים - מוכרחת ללימוד התורה | ההשפעת הרוחניות מלימוד התורה

שיעור תשיעי..... **עב**

במה תלויה רמת ההשפעה הרוחנית מלימוד התורה | התנאים לקבלת ההשפעה הרוחנית

פרק א'**שיעור עשירי**..... **פה**

'יסוד' ו'שורש' בעבודת ה' | תהליך ה'בירור' ותהליך ה'אימות' - באמונה ובכל יסודות העבודה | עבודת ה' - מיוסדת על חובה | האם 'עמל' סותר 'הנאה'?

שיעור אחד עשר..... **צד**

מטרת האדם בעולמו - להנות! | מטרת הבריאה - מצד הבורא | מהו ה'טוב' המוחלט שהבורא מיטיב לבני האדם | תהליך קבלת הטוב - שלמות עצמית ודבקות בבורא | קבלת הטוב בשני שלבים - בעולם הזה ובעולם הבא

שיעור שנים עשר..... **קג**

המקום המתאים לקבלת הטוב בשלמות - העולם הבא | מהו העולם הבא | אילו חלקים באדם עוברים לעולם הבא

שיעור שלושה עשר..... **קיד**

העולם הזה - תפקידו במערכת תכלית הבריאה | האדם יוצר את עצמו

| ארבעה דימויים לעולם הזה | המעשים בעולם הזה שמובילים את האדם לעולם הבא | הנאות העולם הזה - תפקידן במערכת תכלית הבריאה

שיעור ארבעה עשר..... קבג

העבודה בעולם הזה - רק בעמל ויגיעה | החיים - מלחמה! | התועלת במודעות מוקדמת על מלחמת החיים | גם הטוב וגם הרע - מהווים ניסיונות

שיעור חמישה עשר..... קלד

היצר הרע בנבכי נפש האדם | השכל פועל - רק שמפעילים אותו | כח הנגיעה | נשק המלחמה עם היצר - השכל | מלחמתנו גם על איכות החיים בעולם הזה | המלחמה העיקרית בחיינו - מלחמת הנפש

שיעור שישה עשר..... קמד

המשך תיאור מלחמתו של היצר עם האדם | לפעמים הניסיון מתחיל אחרי הכישלון | איך בונים 'ביטחון עצמי' | הפחד מהיצר | נקודת התורפה של היצר

שיעור שבעה עשר..... קנו

שני סוגי פיתויים של היצר | כח הדמיון - מוציא את האדם מגבולות המציאות | היכרות עם הנפש | שני שלבים בנטרול כח הדמיון

שיעור שמונה עשר..... קסו

מהו 'אור החיים' | במה תלויה רמת השכר בעולם הבא

שיעור תשעה עשר..... קעה

איכות המציאות הגשמית - לפי מעשיו הרוחניים של האדם | התעלות רוחנית של המציאות הגשמית - מכח מעשי האדם | האם זה שייך אצלנו? | תן דעתך שלא תחריב עולמי! | חשיבות יופי הבריאה - לצורך האדם | התבוננות ביופיו של הטבע - אמונה!

שיעור עשרים..... קפח

תכלית העולם הזה - סיכום | ההכרח השכלי להבנה אמיתית של תכלית העולם | שלוהה - מנוחת הנפש | 'השבת' - חינוך למנוחת הנפש | מנוחת הנפש - בדעת

שיעור עשרים ואחד..... קצח

האם ישנו 'אושר' בעולם הזה? | 'אושר פנימי' ו'זהות עצמית' | הנזק ב'זהות חיצונית' | מטרת התורה - לספק לאדם 'אושר פנימי' | 'אושר פנימי' - בזמן קשיים | סיפוק צרכי הנשמה - בעולם הזה

שיעור עשרים ושניים..... רז

החיים ותפקידם - אינם מבחירה | הנאות הנשמה בעולם הזה - חיים רוחניים | חשיבות קיום ודקדוק המצוות המעשיות

שיעור עשרים ושלשה..... ריז

דברי הרשות | השקפת התורה על הנאות העולם הזה | המקורות בתורה

שיעור עשרים וארבעה..... רכז

לשם מה הקב"ה מבטיח לנו הנאות העולם הזה? | סיבת הייסורים בעולם הזה | עבודה על שתי תפיסות (סותרות) בו זמנית

שיעור עשרים וחמישה..... דלח

תכלית מעשי האדם | משיכה טבעית של נפש האדם - לבוא | דרגת 'לשמה' | שתי כוונות יחדיו - היתכן? | 'לא לשמה' שהופך ל'לשמה' | להכניס כוונות (פשוטות) למעשים

פרק ב'

שיעור עשרים ושישה..... רנא

המקור ליסוד של רבי פנחס בן יאיר | לימוד התורה: כוח מסייע בעבודת ה' | זהירות מהרהורי עבירה - גודי החיוב | גרסת הרמב"ם בסולם העלייה | לימוד תורה - חלק משלבי העלייה הרוחנית | לימוד תורה - כי 'אין עם הארץ חסיד' | לימוד תורה - כדי לדעת את האמת המוחלטת | לימוד תורה - כח המאור שבה | המעלות וההכרח בלימוד תורה

שיעור עשרים ושבעה..... רסג

הרגלי ילדות | הבעיה | שורש הבעיה | הפתרון | ללא לימוד תורה - המכשול בטוח | לימוד תורה - יוצר קניין בנפש

שיעור עשרים ושמונה.....ערב

מהי 'זהירות' ומדוע היא נצרכת | שינוי האסטרטגיה של החיים | מתאוריה - למעשים | היסוד הבסיסי לעבודת המידות | מהי פנימיות | לשנות מזרם החיים - בהתמדת התורה | מהלך הגדרת מידת הזהירות

שיעור עשרים ותשעה.....רפב

הכרה שכלית מחייבת את האדם (?) | פסגת הדרגות בעבודת ה' מבוססת על השכל | עיוות המושכלות הראשונים | מושכלות ראשונים בחינוך | כיבוד אם ואם | ההכרח לעבודת ה' | מחויבות לפעול על-פי המושכלות הראשונים

שיעור שלושים.....רפט

הטיעון השכלי שמחייב את הזהירות | מדוע משווה התורה בין האדם לדומם? | קלקול הטבעים | עיוורון שכלי

שיעור שלושים ואחד.....רצז

ביקורת ירמיהו על בני-דורו | "מרוצת הרגלם" - מה הבעיה? | זמן איכות משפחתי | להיות עם עצמנו - לבד | התרגיל החדש של היצר

שיעור שלושים ושניים.....שג

כיצד היצר מכביד על לב האדם - ומדוע? | שינוי משמעותי מתחיל מהתבוננות קטנה | מיהו ומה כוחו של היצר הרע | תהליך השינוי בשני החלקים | פרעה לומד מהיצר הרע... | עומס רוחני - הייתכן? | דרכי לחימה עם היצר - עיון ובקאות | הראיות מחז"ל | האם הקב"ה עוזר לכולם בעבודתם הרוחנית

פרק ג'

שיעור שלושים ושלושה.....שטז

ביאור חלקי הזהירות - 'חשבון הנפש' | החלק הראשון - השקפת עולם | החלק השני - בחינת המעשים | הגדרת 'הטוב' ו'הרע' | החלק השני - בשני שלבים | התהליך המרכזי של חשבון הנפש | הראיה לשני שלבי חשבון הנפש | עדיף לאדם שלא נברא או טוב שנברא? | תפקידו הייחודי של האדם

שיעור שלושים וארבעה.....שכו

התכלית של 'חשבון הנפש' | "החיים" - עסק הזקוק לבקרה קבועה | הוצאות מול הכנסות | "חובות הלבבות" - איך עושים חשבון הנפש | "מאדי דחושבנא" - הגדרת ומעלת חשבון הנפש מהזהר | תמיהה לבירור עצמי | 'מצפון' מול 'חשבון הנפש' | חשבון הנפש - עצה קדומה של התורה וחז"ל

שיעור שלושים וחמישה.....שלו

חשבון הנפש לפי ר' ישראל סלנטר | העונש על 'בחינות הקלות' | מהות ה"חשבון" לפי רבינו יונה | מי יכול לייסד את העצה ולמי היא מתאימה

שיעור שלושים ושישה.....שמה

המשל השני - סכנת המכשלות | שכל ורצון - מי מפעיל את מי? | שני סוגי טעויות במצב חושך השכלי | המשל השלישי - גן המבוכה | סיכום ההגדרה והטכניקה של 'חשבון הנפש'

שיעור שלושים ושבעה.....שנח

שישה נושאים ב"חשבון הנפש" | חלקי חשבון הנפש | חשבון הנפש ועבודת ה' אינדיבידואלית | הבסיס לחשבון הנפש - מנוחת הנפש | הגורמים לחוסר מנוחת הנפש | תכונות מולדות ותכונות נרכשות | תהליכי שינוי - בצעדים קטנים

פרק ד'

שיעור שלושים ושמונה.....שסט

תורה - מביאה לידי זהירות | תורה - מביאה לידי זהירות | תורת המידות - רק על פי התורה | מדוע לימוד תורה חשוב יותר מכל המצוות? | גדר החיוב של מצות לימוד תורה | מנוחת המוח | 'שיעור' לקיום המצוות

שיעור שלושים ותשעה.....שעט

השפעת לימוד התורה על הזהירות | לימוד תורה - השפעה כללית על כל חלקי האדם | הכלל והפרט בתורה - לפי רבי ישראל סלנטר | דרך כלל -

המניע הבסיסי לעבודת ה' | דרך פרט - עבודה מעשית | סדר בניית סוגיא
בעבודה מעשית | תועלת הלימוד העיוני - בהלכה ובמידות

שיעור ארבעים ..... שפט

שלוש דרגות בעבודת ה' | המניע הפנימי של "שלמי הדעת" | יראה מעצם
החטא | קנאה של בעלי שלימות - קנאה חיובית | האם לשלמי הדעת ישנה
חוות 'קנאה' בעולם הבא?

שיעור ארבעים ואחד ..... שצז

היראה - תלויה בדרגה הרוחנית | הדרגה העליונה בעבודת ה' - שיטת
הרמב"ם | כיצד מחנכים לאהבת ה' | חיבור ואהבה לבורא - רק באמצעות
לימוד התורה

שיעור ארבעים ושניים ..... תז

דרגת "הפחותים" - מניע הכבוד | הפתאים ומהותם | התשובה לפתאים -
מניע הכבוד | כבוד מול תאוות - מה המניע החזק יותר? | האדם המרגיש
בעולם הזה - הוא המרגיש בעולם האמת

שיעור ארבעים ושלושה ..... תיז

מעלת החיים בעולם הבא | תיאור הנצח מול המוגבל | חיים כפולים -
הישגים גשמיים מול הישגים רוחניים | החושים והשכל - לאיזו מציאות אתה
מחובר? | הנאה מחטא - מול הנאת נצח | ידיעת האמת ובחירה | מהות כח
הבחירה | הבחירה - מוגבלת בזמן

שיעור ארבעים וארבעה ..... תכח

המניע השלישי לעבודת ה' | שכר ועונש - אמצעי מניע לעבודת ה' | דיון:
יראת העונש - ככלי לעבודה מעשית בזמננו | שכר ועונש - חינוך הקטנים
| יראת העונש - ככלי לעבודת ה' בזמננו | ה"מסר" של התורה - בדורנו

שיעור ארבעים וחמישה ..... תלט

דקדוק הדין עם אבותינו | קלות - כחמורות

שיעור ארבעים ושישה ..... תמז

ביאור יראת העונש | בדין שמיים אין 'זיתור' | עולם הדיבור הפנימי

שיעור ארבעים ושבעה.....תנר

היצר הרע "מדבר" אלינו | אחטא - ואשוב | המצפון והתשובה | 'הנהגת המשפט' | הנהגת המשפט במקביל להנהגת הייחוד

שיעור ארבעים ושמונה.....תסב

הרחמים - במערכת המשפט | אופן מימוש הדין - כשהוא ללא הרחמים | הקשר בין ה'אדם' ל'מעשיו' | מידת הרחמים - וכיצד 'תשובה' מתקנת את החטא

שיעור ארבעים ותשעה.....תע

תיקון החטא ע"י התשובה והרחמים מבחינה פנימית | שינוי הכרה

מסילת
ישרים
הקדמה

שיעור ראשון

אמר המִּתְחַבֵּר: הַחֲבוּר הַזֶּה לֹא חִבְּרָתִי לְלַמֵּד לְבִנֵי הָאָדָם אֶת
אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ, אֲלָא לְהַזְכִּיר אֶת הַיְדוּעַ לָהֶם כְּבָר, וּמִפְּרָסָם
אֲצֵלָם פְּרָסוּם גָּדוֹל. כִּי לֹא תִמָּצֵא בְּרַב דְּבָרִי, אֲלָא דְּבָרִים שְׂרָב
בְּנֵי הָאָדָם יוֹדְעִים אוֹתָם וְלֹא מִסְתַּפְּקִים בָּהֶם כָּלָל, אֲלָא שְׂכַפִּי
רַב פְּרָסוּמָם וּכְנֻגָּד מֵה שְׁאַמְתָּם גְּלוּיָה לְכָל - כִּךְ הִהְעֵלָם מֵהֶם
מִצּוֹי מְאֹד וְהַשְׁכָּחָה רַבָּה.

עַל כֵּן אֵין הַתּוֹעֵלֶת הַנִּלְקָט מִזֶּה הַסֵּפֶר יוֹצֵא מִן הַקְּרִיאָה בּוֹ
פַּעַם אַחַת, כִּי כְּבָר אֲפֹשֶׁר שְׁלֹא יִמָּצֵא הַקּוּדָא בְּשִׁכְלוֹ חֲדוּשִׁים
אַחֵר קְרִיאָתוֹ שְׁלֹא הָיוּ בּוֹ לִפְנֵי קְרִיאָתוֹ אֲלָא מְעַט. אָבֵל
הַתּוֹעֵלֶת יוֹצֵא מִן הַחֲזִירָה עָלָיו וְהַהֲתַמָּדָה. כִּי יִזְכְּרוּ לוֹ הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה הַנִּשְׁכָּחִים מִבְּנֵי הָאָדָם בְּטִבְעָם, וְיִשִּׁים אֶל לְבֹ חוֹבְתוֹ
אֲשֶׁר הוּא מִתְעַלֵּם מִמֶּנָּה.

פתיחה

מו"ח המשגיח רבי דב יפה זצ"ל היה אומר, שלפני שמתחילים ללמוד ספר מסוים, כדאי ללמוד ולדעת על המחבר; מי הוא היה, באיזה זמן הוא פעל ומה היה סגנון הלימוד שלו.

הרמח"ל, היה מהמיוחדים שבגדולי האחרונים. אין צורך להסביר מי היה הרמח"ל, אולם בכמה מילים נתאר את גדלותו.

רבי ישראל סלנטר, כשרצה לתאר את גדלותו של הרמח"ל, אמר: "אני יכול לכתוב עגלות של ספרים כמו הנודע-ביהודה, אבל עמוד אחד במסילת-ישראל אני יכול לכתוב"! (מכאן אנו לומדים על גדלותו של ר' ישראל. הוא התבטא פעם על עצמו ואמר: "אני יודע שיש לי ראש כמו אלף אנשים, אבל אני גם יודע שאני מחויב כמו אלף אנשים").

מסופר על הגאון מוילנא, שכשהביאו לפניו את ספרו של הרמח"ל 'אדיר במוסר' (ספר העוסק בענייני קבלה), לבש בגדי שבת לכבוד המעמד. עוד ידוע, שהגר"א מאוד דייק בדברי הרמח"ל. עובדות אלו מלמדות אותנו על היחס של גדולי ישראל לדברי הרמח"ל.

דרך לימודו של הרמח"ל

דרך לימודו של הרמח"ל, כלומר, הדרך בה הוא ניגש ללימוד כל נושא בתורה, נקראת 'דרך בעלי ההיגיון'. דרך בעלי ההיגיון התפתחה בקרב הפילוסופים היוונים, אולם יסודה מחכמי הגמרא. דרכם הייתה, שכשרצו לפענח נושא מסוים, היו לומדים את הנושא בצורה של מלאכת ההיגיון; היו מפרקים את הנושא לחלקים.

למשל, הרמח"ל מביא ב'ספר ההיגיון', שבכל דבר בעולם ישנם 'עצם' ו'תשעה מקרים'. כשרוצים להכיר דבר מסוים, צריך לנתח מהו 'עצם הדבר' ומה 'מקרי בדבר'; צבע הסטנדר - הינו דבר מקרי, זה יכול להיות חום ויכול להיות שחור. החומר ממנו הוא עשוי - מקרי, זה יכול להיות מעץ ויכול להיות ממתכת. כך היו בעלי ההיגיון לומדים כל נושא.

הרמב"ם כתב את הספר 'מילות ההגיון' על מלאכת ההגיון והשתמש בצורת הלימוד הזו. הגר"א ועוד הרבה מגדולי ישראל השתמשו בשיטת לימוד זו, ללימוד והבנת כל נושא ועניין.

הרמח"ל בספרו 'דרך תבונות' על סוגיות הש"ס (בספר זה הוא מסביר כיצד ללמוד גמרא), מנתח את ההבדל בין סוגי הלשונות בשאלות בגמרא; מה ההבדל בין 'מיתיבי', 'תויבתי' ו'רמי ליה'. בצורת לימוד כזו אפשר לנתח ולהבין את כוונת הגמרא. זו דוגמא לכך, שאפשר לנתח את דברי הגמרא ע"פ כללים מסוימים. כך הייתה דרכו של הרמח"ל.

ישנה משמעות לידיעה זו, כשאנו ניגשים ללימוד את ספר 'מסילת-ישרים'. היות שבקרב בעלי ההיגיון, כתיבת הנושא מגיעה אחרי שהם למדו את הסוגיא היטב; רק לאחר שהם למדו וסיכמו את הסוגיא, אז הם כתבו את מה שהם למדו. בספר מסילת-ישרים זה מאוד בולט, וכך עלינו לדייק בדברי המסילת-ישרים (אך לא נדקדק בלשונו כמו בלשון הראשונים).

בספר חובות-הלכות, למשל, אם יהיה כתוב שישנם 'שלושים דרכים לחזרה בתשובה' והוא יצטט עליהם שלושים מימרות מחז"ל, גם אם נמצא דרכים נוספות - זה לא מהווה פירכא על דבריו. לעומת זאת, אם הרמח"ל יכתוב שישנם 'שלושה דברים המביאים את האדם לזהירות', ובמקורות אחרים נמצא שישנם ארבעה דברים

- זה מהווה פירכא על דבריו, היות וצורת הכתיבה של בעל מלאכת ההיגיון היא לכתוב רק לאחר שהוא סיכם את כל הסוגיא.

לכן, כאשר נלמד את ספרו של הרמח"ל, חשוב להשתמש ביסוד זה, כדי שנבין דבריו בצורה נכונה. בנוסף לכך, עלינו לבחון תמיד באיזו תקופה הוא כתב את דבריו ולאילו אנשים הוא כתב אותם.

דברים הללו צריכים להיות לנגד עינינו כשאנחנו לומדים את ספר מסילת-ישרים, הספר שנהיה הספר המרכזי בדרכי עבודת ה' של כל אדם בישראל; בני התורה, עולם הישיבות וחכמי ישראל.

הקדמת המסילת-ישרים

אמר המִּחְבֵּר: הַחֲבִיר הַזֶּה לֹא חִפְּרִיתִי לְלַמֵּד לְבְנֵי הָאָדָם אֶת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ, אֲלָא לְהַזְכִּיר אֶת הַיְדוּעַ לְהֵם כְּבָר, וּמִפְּרָסָם אֲצֵלָם פְּרָסוּם גָּדוֹל.

אחד הכללים הבסיסיים בכל ספר, שמוטל על המחבר להסביר ללומדים, מה היה חסר ב'ארון הספרים היהודי' ללא ספרו. למה הוא כותב את הספר, ומה התועלת שתצא לנו ממנו. "עשות ספרים הרבה", כתב שלמה המלך, זה לא דבר טוב. אין לנו עניין בהרבה ספרים.

הרמח"ל, מיד בהקדמה, אומר לנו, שבעצם אין סיבה לחבר את הספר... כי הספר לא בא לחדש שום דבר. זאת אומרת, שהדברים שיהיו כתובים בספר זה, אלו לא דברי חידוש, ויתרה מזו, אלו דברים הידועים בפרסום גדול; אין מי שחולק עליהם והם ידועים לכולם.

למי מיועד הספר?

כעת אומר הרמח"ל משפט, שבשביל לנתח אותו עלינו להשתמש במלאכת ההיגיון.

כִּי לֹא תִמְצָא בְּרֹב דְּבָרַי, אֲלָא דְּבָרִים שְׂרֵב בְּנֵי הָאָדָם יוֹדְעִים אוֹתָם וְלֹא מִסְתַּפְּקִים בָּהֶם כָּלָל.

במשפט זה ישנן שלוש ידיעות יסודיות: א. "רוב בני האדם" (כפי הנראה, כוונתו לת"ח העוסקים בלימוד התורה), לפני שהם קראו את מסילת-ישרים - בדורו של הרמח"ל (לפני 250 שנה בערך) - יודעים את מה שכתוב בספר ואינם מסתפקים בדברים הכתובים בו. ב. "תמצא ברוב דברי" - כלומר, רוב האנשים יודעים את רוב הדברים, אך 'מעט' מהדברים אינם יודעים. ג. יש מעט אנשים שגם את רוב הדברים הכתובים אינם יודעים.

שלושת הידיעות הללו מאוד חשובות לנו. כשאנחנו ניגשים ללמוד בספר זה, עלינו צריכים לחשוב על עצמנו; לאיזו קבוצה אנחנו שייכים - ל'רוב' שיודעים את רוב מה שכתב, או ל'מיעוט' שלא יודעים את רוב מה שכתוב?
וזו נ"מ גדולה!

אם אנחנו שייכים למיעוט, שלא יודעים את רוב מה שכתוב בספר כולו, כלומר, לא יודעים את דברי חז"ל - המדרשים, הגמרות בבבלי ובירושלמי - עליהם מבסס הרמח"ל את הספר, כנראה שהספר הזה לא נכתב בשבילנו. הספר נכתב לאנשים שכבר יודעים מה שכתוב בספר הזה, כפי שהרמח"ל כותב בהקדמה.
אם זה אכן כך, הרי שצורת הלימוד שלנו בספר זה, צריכה להיות שונה ממה שהתכוון הרמח"ל. מטרת הספר הייתה לצורך חזרה בלבד, בשבילנו הספר משמש גם לחידושים.

כיצד ללמוד ספרי מוסר בימינו

אם כך, אנו צריכים להיכנס לדיון השייך לכל צורת הלימוד של ספרי מוסר בדורנו. כאשר אנו לומדים ספר מוסר, עלינו לבדוק, האם כיוונו את הספר הזה אלינו - לדרגה שלנו ולמצב שלנו, או שהוא מכוון לאנשים שהיו באותו דור - אנשים שהיו בדרגות אחרות לגמרי מאיתנו. וזו נ"מ עצומה!
נמחיש את היסוד ע"י משל.

אברך, מתמיד ורציני, מרגיש במשך תקופה ארוכה חולשה גדולה. הוא היה נרדם במשך היום והתקשה להתרכז בלימודו. הלך האברך לייעוץ אצל מומחה. היועץ אומר לו: "אתה חייב לעשות התעמלות ולשנות הֶגְלִים. הגוף שלך מנוון לגמרי". הולך האברך אל חנות הספרים, קונה ספר התעמלות וברצינות (הוא הרי אברך רציני...) מיישם את ההוראות הכתובות בספר.

לאחר שלושה-ארבעה ימים, מרגיש מיודענו, שהוא אינו מסוגל להזיז את ידיו ורגליו, כל גופו כואב. הוא הולך אל הרופא. הרופא מבחין, שכל גופו מלא שטפי דם. "מה קרה לך?", שואל אותו הרופא, "האם קרתה לך תאונה?". "לא", עונה האברך, "קניתי ספר התעמלות, וכבר ארבעה ימים אני עושה התעמלות ברצינות. פתאום אני מרגיש כאבים בכל הגוף...". בודק אותו הרופא ואומר לו: "תשמע, קרעת את השריר ברגל, את הגיד ביד. תביא לי בבקשה לראות את הספר עימו אתה עושה התעמלות". פותח הרופא את הספר, ובשער הספר הוא רואה שכתוב: "הספר מיועד למתאבקים וותיקים".

עם ספר המיועד למתאבקים וותיקים שביכולתם להרים מאתיים קילו, רצה לעשות התעמלות - אברך שגופו מנוון לגמרי...

אם הוא היה לוקח ספר המיועד לאנשים במצבו, שכתובים בו מינונים מתאימים לכוחו עכשיו, ייתכן שלאחר מספר שנים, גם הוא יצליח להגיע לרמות של הספר הראשון. הבעיה הייתה, שהוא לקח ספר שלא מתאים לכוחו שלו.

זהו משל מדויק לתופעה בה אני נפגש פעמים רבות במהלך השנים. אנשים פותחים ספרים, מתחילים ללמוד אותם רוצים ליישם אותם, אך אינם יודעים האם הספר הזה מכוון אליהם ולכוחות שלהם. יכול להיות שיש הרבה דברים שהם יכולים ללמוד מאותו ספר, אבל צריך לסנן חלק מהדברים. צריכים לבדוק עבור מי זה נכתב, באיזו רמה רוחנית היה האדם שכתב את הספר ובאיזה אופן הוא כתב אותו.

נתאר לעצמנו, שמישהו מאיתנו, אחרי שילמד היטב את ספר מסילת-ישרים, יחליט שהוא כותב ספר מוסר לדור שלנו. מה יהיה כתוב בספר מוסר זה? יהיה כתוב שם על עגלות וסוסים, בארות-מים ובגדי פשתן? או יהיה כתוב שם על אס.פי.3. טלפון סלולרי, מחשב וזום?! הרי הדבר ברור, שאם נכתוב ספר - נכתוב אותו בהתאם לצורכי הדור!

גם הרמח"ל, כשהוא כתב את ספרו מסילת-ישרים, הוא כתב אותו לדור שלו, בזמן שלו, לפי מה שהוא בדק והכיר - מה אנשי דורו יודעים ובאיזו דרגה הם נמצאים. לכן עלינו להיות מאוד מפוכחים וזהירים כשאנו לומדים את ספר זה. בכל קטע וקטע יש לבחון, האם זה באמת מתאים לנו, האם זה באמת נאמר אלינו או שלא. ואם לא, אז לראות מהי הדרגה אותה כן ניתן לקחת מאותו עניין אלינו. כך במסילת-ישרים, וכך בכל ספרי המוסר.

חזרה והתמדה בלימוד מוסר

ממשיך הרמח"ל וכותב בהקדמה:

אֵלָא שְׁפִי רַב פְּרִסוּמָא וְכִנְגִיד מַה שְׁאַמְתָּם גְּלוּיָהּ לְכָל - כֶּךָ הִהְיֵלָם מֵהֶם מְצוּי מְאֹד וְהִשְׁכָּחָה רַבָּה.

ראשית, יש להסביר במשפט זה, שהמילה "כך" אינה מילת 'קישור' הבאה לומר: 'בגלל שזה מפורסם - זה נעלם ונשכח'. הרי להיפך, כשסכנה ידועה - זו לא סיבה להתעלם ממנה, זו סיבה להיזהר ממנה.

המילה "כך" היא מילת 'יחס'; כפי שהדברים מפורסמים וידועים - באותו יחס (באותה רמה) ההעלם מצוי והשכחה רבה.

שנית, יש לשים-לב להבדל בין המושג 'העלם' למושג 'שכחה'.

'העלם' - הכוונה לדבר שאני יודע על קיומו ובכל-אופן אני מתעלם ממנו. 'שכחה' - הכוונה לדבר שידעתי אך שכחתי מקיומו; כעת הוא לא נמצא בדעתי.

עַל כֵּן אֵין הַתּוֹעֵלֶת הַנִּלְקֶט מִזֶּה הַסֵּפֶר יוֹצֵא מִן הַקְּרִיאָה בּו פֶּעַם אַחַת, כִּי כָּבֵר אֶפְשָׁר שֶׁלֹא יִמָּצֵא הַקּוֹרֵא בְּשִׁכְלוֹ חִדּוּשִׁים אַחֵר קְרִיאָתוֹ שֶׁלֹא הָיוּ בּו לְפָנֵי קְרִיאָתוֹ אֱלֹא מְעַט.

אם הדברים גלויים וידועים, ומקריאתי בספר לא יתחדש לי אף חידוש, בהכרח התועלת מהספר תהיה משהו אחר.

אומר הרמח"ל:

אָבֵל הַתּוֹעֵלֶת יוֹצֵא מִן הַחֲזָרָה עָלָיו וְהַהֲתַמְדָּה. כִּי יִזְכְּרוּ לוֹ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַנִּשְׁכָּחִים מִבְּנֵי הָאָדָם בְּטִבְעָם, וְיִשִּׁים אֶל לִבּוֹ חוֹבָתוֹ אֲשֶׁר הוּא מִתְעַלֵּם מִמֶּנָּה.

אכן, התועלת מהספר, היא מה'חזרה' וה'התמדה' על הדברים הכתובים בו; אלו שני דברים שונים - האחד כנגד ה'העלם' והשני כנגד ה'שכחה'.

'שכחה' היא תכונה הטבועה בטבע האנושי. מאז 'שבירת הלוחות הראשונים' ירדה שכחה לעולם, ולכן אנשים לומדים דברים ושוכחים אותם. לפני כן, זה לא היה כך. לפתרון הבעיה הזו, משמשת ה'חזרה' על הדברים - "להזכיר את מה שנשכח בטבע בני האדם". כאשר חוזרים על דבר הרבה פעמים - זוכרים אותו יותר.

ה'התמדה' - "תשים אל ליבו חובתו אשר הוא מתעלם ממנה"; כאשר מתמידים בדבר - קשה להתעלם ממנו. כל אחד יודע, שכאשר הוא לומד סוגיא בהלכות בורר, מוקצה וכדו', באותו זמן - קשה לו להתעלם מההלכות הללו. (בהמשך השיעורים [שיעורים על פרק ב'], נראה מדברי ר' ישראל והחזו"א, שאדם העוסק בלימוד סוגיא להלכה, זה קובע אצלו את ההלכות בנפש).

אומר הרמח"ל: החזרה וההתמדה יפתרו את שתי הבעיות - ההתעלמות והשכחה.

אמנם, בשבילנו, תיתכן מעלה נוספת. היות ובשבילנו ישנם גם חידושים מהספר, תהיה לנו סיבה לשים-לב יותר לדברים, היות ודבר חדש שמים לב אליו יותר מדברים ישנים.

הבעיה היא, שאנחנו רוצים לעסוק תמיד רק בחידושים ולא בעבודה הקשה והפשוטה, עבודה של הבנה וחזרה על מה שלמדנו. הסיבה לכך היא, משום הרגילו אותנו מגיל צעיר להנאה מחידושים.

לסיכום:

אומר הרמח"ל: גם דברים המפורסמים לכולם ומוסכמים על כולם - 'נשכחים' ו'מתעלמים' מבני האדם. בשביל זה אנחנו צריכים את ה'חזרה' וה'התמדה', שיפתרו את שתי הבעיות הללו.

